

Gör skolan tråkigare och jobbigare för eleverna

Svenska Dagbladet den 20 maj 2019

I takt med att svenska elever vid slutet av 1900-talet började tappa mark i internationella prov uppstod en hätsk debatt kring vad som egentligen var problemet. Hypoteser har florerat friskt, både från höger och vänster. Men i princip inga utbildningspolitiskt relevanta förklaringsmodeller har kunnat ledas i bevis.

I en ny bok identifierar vi rötterna till den svenska skolans problem via en djupdykning i forskning och modern historia. Boken lyfter fram den progressiva utbildningsfilosofins politiska och kulturella seger i Sverige under andra hälften av 1900-talet som den viktigaste anledningen bakom kunskapsfallet. I enlighet med denna filosofi kom fokus att ligga på glädje, elevdemokrati och elevledda pedagogiska metoder snarare än de tyska, nyhumanistiska ideal som mellan 1860-talet och 1945 dominerade det svenska utbildningssystemet.

Medan progressivismen tog över pedagogisk teori redan från 1900-talets början var det först efter andra världskriget som denna strömning fick brett genomslag i politiken. Den gamla tyskinspirerade skolan – med dess nyhumanistiska fokus på bildning och karaktär – ansågs då vara auktoritär och ligga alltför nära nazisternas utbildningssystem, som man antog var en viktig pusselbit för diktaturens konsolidering och urartning i barbari.

Detta baserades dock på en fundamental feltolkning av det nationalsocialistiska skolsystemet. Skolan i Tredje riket karaktäriserades snarare av antiintellektualism och kaos, då elever med stöd av ledande nazister revolterade mot lärarnas auktoritet. Ungdomens konflikter med vuxenvärlden spelade nämligen en essentiell roll i det nationalsocialistiska teoribygget, då nazisterna insåg vikten av att bryta ner traditionella auktoriteter för att uppnå sina mål.

Just därför kom ungdomsorganisationen Hitlerjugend också att betonas före skolan: organisationen användes som ett verktyg för att vända upp och ned på den gamla ordningens strukturer. De ungdomar som utsattes för nazisternas utbildningssystem blev också avgörande för diktaturens konsolidering och sedermera Förintelsen.

Men efter kriget ansåg man i Sverige att det var den gamla skolans auktoriteter som var problemet – och för att skapa demokratiska medborgare ville man öka elevinflytandet. Efterkrigstidens kulturella uppbrott med Tyskland, som varit Sveriges stora föregångsland sedan mitten av 1800-talet, i kölvattnet av nazisternas färd påverkade således skolpolitiken på ett sätt som sannolikt saknar motstycke.

Tyskarna själva såg samtidigt nazisternas utbildningssystem för vad det var: en revolutionär institution som ämnade kapa banden till den tidigare kunskaps- och karaktärsfokuserade skolan, och inte en institution som försökte upprätthålla dem. I nazisternas hemland återgick man därför efter kriget till de nyhumanistiska idealen inom skolväsendet.

I Sverige drogs andra slutsatser. Det tog dock många årtionden, med tillhörande politiska och samhällsliga förändringar, innan de nya idéerna till slut lyckades knuffa undan det traditionella kunskaps- och karaktärsfokus och den därtill hörande undervisning som den svenska skolan länge baserats på.

Detta har i sin tur att göra med attitydförändringar i det postindustriella välfärdssamhället, där människor lägger mindre vikt vid materiella faktorer och mer vikt vid faktorer som rör deras självförverkligande och personliga frihet. Människor i gemen har anammat en progressiv och liberal inställning till uppfostran, som hävdar barnens trivsel, fantasi och självständighet som kardinala värden.

Och det var just när värderingsskiftet ägde rum, mellan 1980-talet och tidigt 2000-tal, som progressivismen kunde slå igenom på allvar i skolsystemet – och vi visar i boken att det finns en stark relation mellan postindustriella värderingar om självförverkligande och graden av elevledd undervisning i OECD-länderna.

Förändringarna i utbildningspolitik, pedagogik och värderingar går på så sätt hand i hand. Den kulturella brytningen med de tyska ideal som tidigare dominerat i Sverige, och som ersattes med individualistiska influenser från anglosaxiska länder, är därför sannolikt en orsak till att de utbildningspolitiska besluten i slutändan kom att influera praktiken.

Med glädje och demokratisk värdegrund som mål för medelklassen uppstod helt enkelt en efterfrågan på elevledda metoder, som sedan snabbt började spridas i klassrummen.

Problemet var bara att pedagogiken inte fungerade som det var tänkt, då den har negativa effekter på kunskapsinhämtningen. Enligt kognitionsforskningen är barn och ungdomar allmänt sett helt enkelt inte tillräckligt kognitivt och emotionellt mogna för att ta stort ansvar för sin egen inläring.

Inte heller tyder forskningen på att eleverna lär sig mer när de har roligt. Tvärtom finns det en målkonflikt mellan glädje och inläring – och denna ”glädjeparadox” är något som länge har ignoreras inom pedagogiken och skolpolitiken.

Grundproblemet i svensk skola är alltså inte partipolitiskt utan kulturellt. Och för att lösa ett sådant problem krävs en bred och djup överenskommelse kring skolans fundamentala mål och metoder. Även om vissa reformer de senaste åren har gått i rätt riktning – vilket delvis kan förklara att resultaten har ökat – finns det mycket kvar att göra. För att åter ta Sverige till den internationella toppen måste vi sätta reformer som skapar incitament för skolor, föräldrar och elever att fokusera på kunskapsinhämtning och karaktärsutveckling framför andra mål.

Detta innebär förändringar i skollagen och läroplanerna i vilka progressiva skrivningar måste lyftas ut, och elevers plikt att jobba hårt i skolan – samt skolans plikt att se till att de lär sig det – lyftas tillbaka. Detta förutsätter ett visst mått av relativ bedömning och centrala slutskrivningar i både grundskolan och gymnasiet. Det innebär helt enkelt en delvis tråkigare och jobbigare skolgång för eleverna.

Att helt och hållet gå tillbaka till de ideal som dominerade skolväsendet före 1945 är varken möjligt eller önskvärt. Men vi bör lära av det gamla systemet och dess ideal, framför allt dess betoning på kunskaper och karaktärsutveckling. För att säkra Sveriges framtid som konkurrenskraftig nation måste vi helt enkelt uppnå en bättre balans mellan progressiva och traditionella värden.

Gabriel Heller Sahlgren

Nima Sanandaji